



Tiia Takalo

Koulun epävirallinen seksuaalikasvatus sateenkaarinuorten kokemana

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Teknologiapainotteinen luokanopettajakoulutus
2022

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Koulun epävirallinen seksuaalikasvatus sateenkaarinuorten kokemana (Tiia Takalo)

Kasvatustieteen kandidaatintyö, 33 sivua, 0 liitesivua

Syyskuu 2022

Koulussa opitaan ja omaksutaan erilaisia sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä arvoja, asenteita ja tietoa. Tämä tapahtuu osana koulun virallista seksuaalikasvatusta, mutta myös piiloisesti osana epävirallista koulua oppilaiden vertaissuhteissa, vapaa-ajan kulttuureissa, erilaisissa koulun tiloissa ja osana koulun asenneilmapiiriä.

Tällaisella epävirallisella seksuaalikasvatuksella on vaikutusta oppilaiden identiteetille. Eteenkin sateenkaarinuoret ovat erityisen herkässä asemassa. Sateenkaarinuorilla tarkoitetaan nuoria, joiden sukupuolen tai seksuaalisuuden kokemukset eivät mukaudu yhteiskunnan heteronormatiiviseen kaksijakoiseen ajatukseen seksuaalisuudesta tai sukupuolesta. Olemassa on kuitenkin hyvin laajasti sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Tästä syystä tutkielmani keskittyykin juuri sateenkaarinuorten kokemuksiin koulun epävirallisen seksuaalikasvatuksen tasoista.

Tutkielmani teoreettisessa viitekehyksessä käsittelen queer-teoriaa, seksuaali- ja sukupuoli-identiteetin kehitystä, heteronormatiivisuutta ja epävirallisen seksuaalikasvatuksen tasoja. Toteutan tutkielmani kuvailevana kirjallisuuskatsauksena.

Tutkielmani osoitti epävirallisen seksuaalikasvatuksen vaikutusten olevan moninaiset. Sateenkaarinuoret kohtaavat erilaisten epävirallisen koulun asenteiden vaikutuksena koulussa nimittelyä, kiusaamista, syrjintää ja vähättelyä. Joskus sateenkaarinuoret voivat kokea, että koulussa heidän sukupuoli- tai seksuaali-identiteettinsä on väärä tai se kielletään kokonaan. Koulu on kuitenkin myös paikka, jossa sateenkaarinuoret ovat saaneet osakseen hyväksyntää ja tukea. Vertaissuhteiden merkitys oli tutkielmassani myös tästä näkökulmasta esillä. Lisäksi joskus opettajat ja koulun henkilökunta ovat olleet merkittäviä sateenkaarinuorten kokemuksissa. Kouluissa on voinut olla erilaisia vertaisryhmiä, jotka on nähty merkityksellisiksi. Tutkielmassani internet ja sosiaalinen media nousivat esiin tiedon lähteinä, itsensä ilmaisun välineenä ja kohtaamispaikkana.

Avainsanat: epävirallinen seksuaalikasvatus, seksuaalikasvatus, sateenkaariväestö, sateenkaarinuoret, queer-teoria, heteronormatiivisuus

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Teoreettinen viitekehys	6
2.1 Queer-teoria seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden moninaisuuden tutkimuksessa	6
2.2 Seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin kehittyminen	7
3. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa	10
3.1 Heteronormatiivisuus	10
3.2 Epävirallinen seksuaalikasvatus osana koulujen seksuaalikasvatusta	11
4 Tutkielman toteutus	14
4.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymys	14
4.2 Tutkimusmenetelmänä narratiivinen kirjallisuuskatsaus	15
5 Koulujen epävirallinen seksuaalikasvatus sateenkaarinuorten kokemuksissa	17
5.1 Koulun epäviralliset tilat haastavia tunteita synnyttämässä	17
5.2 Nuorten merkitykselliset ja vahingolliset vertaissuhdekulttuurit	18
5.3 Koulujen heteronormatiivinen asenneilmapiiri	19
5.4 Internet kohtaamispaikkana, tiedon lähteenä ja itseilmaisun välineenä	21
6 Eettisyys ja luotettavuus	24
7 Pohdinta ja johtopäätökset	26
Lähteet	30

1 Johdanto

Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat laajoja, yhteiskunnallisesti, historiallisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuvia teemoja, joita nuori pohtii ja ilmaisee etenkin murrosiän kynnyksellä (Lehtonen, 2003; Bildjuschkin & Malmberg, 2000). Sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen liittyvät teemat kiinnostavat nuoria, mutta ne voidaan kokea kiusallisiksi tai tabuluontoisiksi etenkin silloin, kun puhutaan sateenkaariväestöstä. Sateenkaariväestöllä viitataan sukupuolen ja seksuaalisen identiteetin moninaisuuden eri kokemuksiin (Karvinen, 2021). Koulussa sukupuolisuudesta ja seksuaalisuudesta opitaan virallisesti osana terveystiedon seksuaalikasvatusta (Opetushallitus, 2016). Tämän lisäksi seksuaalisuudesta opitaan ja sitä toteutetaan useita ei-tunnistettuja kanavia pitkin. Tolonen (2001) kuvaa koulussa tapahtuvaa toimintaa käsitteiden virallinen ja epävirallinen koulu kautta. Kytkenkin hänen epävirallisen ja virallisen koulun määritelmäänsä osaksi seksuaalikasvatusta. Tämä epävirallinen seksuaalikasvatus tapahtuu piiloisesti osana nuorten suhdekulttuureja, koulujen sosio-materiaalisia tiloja, sekä kouluissa vallitsevaa asenneilmastoa ja sillä on vaikutusta sateenkaarinuorten osallisuuden kokemuksiin ja kouluhyvinvointiin. Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin sateenkaarinuorten kokemuksia koulujen epävirallisesta seksuaalikasvatuksesta. Olen rajannut tutkielmani koskemaan juuri yläasteikäisiä sateenkaarinuoria. Tätä perustelen sillä, että yläaste on tyypillistä aikaa, jolloin seksuaali- ja sukupuoli-identiteetti kehittyy (Cacciatore, 2006).

Bildjuschkinin ja Malmbergin (2000) mukaan nuorten saamalla seksuaalikasvatuksella on vaikutuksia pitkälle nuorten elämään hyvinvoinnin, sekä seksuaali- ja sukupuoli-identiteetin kehityksen kannalta. Bildjuschkinin ja Ruuhilahden (2008) mukaan hyvällä seksuaalikasvatuksella voidaankin vähentää syrjimistä ja kiusaamista, sekä lisätä suvaitsevaisuutta. He huomauttavat, että tähän seksuaalikasvatukseen ei lukeudu ainoastaan koulun tarjoama virallinen opetus tai opetussuunnitelman määritelmät. Siksi epävirallista seksuaalikasvatusta on myös tärkeää tutkia.

Nuoruus on ikävaiheena itsenäistymisen ja itsensä tutkimisen aikaa (Taavetti, Alanko, Noora, Lehtonen & Palojärvi, 2020). Opetushallituksen (2016) mukaan nuoruus on aikaa, jolloin käsitys omasta sukupuoli-identiteetistä ja seksuaalisuudesta kehittyy ja muodostuu. Tästä syystä koulu pyrkii edistämään sukupuolten tasa-arvoa ja tukemaan oppilaita identiteetin rakentumisessa (Opetushallitus, 2016). Tässä tutkielmassa keskityn länsimaalaisiin yläasteella

oleviin nuoriin. Nousiainen (2020) korostaakin koulun valtaa vaikuttaa nuoren ikävaiheeseen kuuluvaan oman identiteetin muodostumiseen. Tähän identiteettityöhön oleellisesti kuuluu juuri seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden muodostuminen. Hänen mukaansa koulun asenteilla, oppimateriaaleilla ja opettajilla on vaikutus nuoriin. Näillä koulusta saaduilla tiedolla nuoret määrittävät itseään ja toisiaan (Nousiainen, 2020). Tästä syystä onkin tärkeää, että nuoret saavat koulusta asianmukaista tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta ja tästä syystä mielestäni on tärkeää tutkia koulun epävirallista seksuaalikasvatusta. Pahimmillaan koulusta saatu väärä tieto voi aiheuttaa sen, että nuoren ikävaiheelle tyypillinen kehitys jää vajaaksi, eikä nuori koe tulevansa aidosti kohdatuksi ja nähdyksi (Nousiainen, 2020). Tästä syystä olenkin rajannut tutkimukseni koskemaan sateenkaarinuoria, sillä seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudelle ei kaikkien kotona anneta tilaa (Alanko, 2014a).

Niin Suomessa, kuin kansainvälisestikin on viime vuosina tutkittu sateenkaarinuorten kokemuksia laajasti ja monipuolisesti. Suomessa sateenkaarinuorten kokemuksia ja hyvinvointia on tutkinut mm. Alanko ja Kaljunen (2014b) ja Taavetti, Alanko & Heikkinen (2014a). Kansainvälisiä tutkimuksia sateenkaarinuorten koulukokemuksista on tutkinut mm. Bragg, Renold, Ringrose ja Jackson (2018), Gowen (2014) ja McBriden & Nearyn (2021).

Henkilökohtainen kiinnostukseni tutkia sateenkaarinuorten koulukokemuksia epävirallisesta seksuaalikasvatuksesta syntyi opetusharjoittelun aikana. Oppilas tuli kysymään minulta, mitä on seksuaalisuus. Tilanteen jälkeen huomasin, että opettajankoulutuksessa ei ole käsitelty seksuaalikasvatusta lähes ollenkaan. Halusin perehtyä seksuaalikasvatusta koskeviin tutkimuksiin syvemmin ja niistä inspiroituneena halusin tehdä myös kandidini aiheen parista. Eteenkin sateenkaarinuorten näkökulma on mielestäni vajaa ja siksi tahdoin siihen itse perehtyä lisää. Tutkimuksen tavoitteena on löytää tietoa siitä, millaisena sateenkaarinuoret kokevat koulun epävirallisen seksuaalikasvatuksen. Tavoitteena on siis tunnistaa, millaisilla virallisesta seksuaalikasvatuksesta poikkeavilla piiloisilla tasoilla seksuaalikasvatusta tapahtuu. Tämän tiedon valossa kouluja voitaisiin kehittää tukemaan sateenkaarinuorten kouluhyvinvointia monialaisemmin.

Seuraavaksi käsitelen tutkimusaiheittani koskevia aiempia tutkimuksia ja tutkimuksen pääkäsitteitä. Pääkäsitteeni ovat *queer-teoria*, *seksuaalikasvatus*, *epävirallinen ja virallinen seksuaalikasvatus* ja *sateenkaarinuoret*. Tämän jälkeen avaan tutkimukseni tavoitteita ja tutkimuskysymystäni. Lopuksi kuvaan tutkimusmenetelmäni ja tutkimusaikatauluani. Työni päättyy tutkielmaani koskevaan pohditaosioon.

2 Teorettinen viitekehys

Tässä luvussa esittelen tutkielmani teoreettisen viitekehysten. Teoreettisen viitekehysteni aluksi kuvaan queer-teoriaa, jota hyödynnän tutkielmassani. Queer-teorian tutkimusperinteeseen tutkielmani kiinnittyy osana seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden moninaisuuden tutkimista. Tämän lisäksi avaan myös seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin kehittymistä koulukontekstissa.

2.1 Queer-teoria seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden moninaisuuden tutkimuksessa

Queer -termin käyttö akateemisesti on suhteellisen uusi (Fryer, 2012). Nousiainen (2020) mukaan queer suoraan suomennettuna tarkoittaakin *vinoutunutta*, *vinoa* tai *pervoa* ja sitä on käytetty aiemmin haukkumanimikkeenä. Hänen mukaansa sateenkaarivähemmistö kuitenkin otti termin itse käyttöön ja muuttivat sen voimaannuttavaksi termiksi. Nykyisin yliopistoissa tehdään queer-tutkimusta tai saattaa kuulla tapahtumia joiden nimessä on sana queer. Tällä koitetaan viestiä tapahtuman turvallisuudesta ja yhdenvertaisuudesta (Nousiainen, 2020).

Queer käsitteellä viitataan toisiin toimimiseen ja tässä tutkielmassa se kuuluu seksuaalisuuden ja sukupuolen kontekstiin. Queer-teoreetikot kattavat queer teorian käsitteen alle kaikki homot, lesbot, biseksuaalit ja trans-sukupuoliset (McDonough, 2007, kappale kaksi; Taavetti, 2015, s. 30). Kuitenkin McDonough (2007, kappale kaksi) esittää, että esimerkiksi kaikki homot eivät koe olevansa osa queer yhteisöä. Taavetin (2015, s. 30) mukaan queer käsitettä käytettäessä viitataan seksuaalisuuden ja sukupuolen kyseenalaistamiseen ja normien rikkomiseen, termi korostaa kokemusten monimuotoisuutta. Lisäksi hän kertoo, että teoriassa korostetaan seksuaalisuuden ja sukupuolen identiteetin joustavuutta ja muutosta. Queer sanana mahdollistaa monenlaiset erilaiset kokemukset (Taavetti, 2015, s. 30).

Työni käsittelee queer-teorian ympärille sijoittuvia teemoja, kuten moninaisuutta ja heteronormatiivisuutta. Tästä syystä olenkin sen ottanut osaksi tutkielmaani. Queer teoreetikot pyrkivät kyseenalaistamaan heteronormatiivisia ajatuksia (Nousiainen, 2020). Työni tavoitteena on kiinnittää huomio piilisiin, arkisiin ja päivittäisiin käytänteisiin ja ajatusmalleihin, joita sateenkaarinuoret kohtaavat kouluarjessaan. Näillä käytänteillä ja ajatusmalleilla on vaikutusta sateenkaarinuorten kokemuksiin ja käsityksiin itsestään.

2.2 Seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin kehittyminen

Bildjuschkinin ja Ruuhilahden (2008) mukaan seksuaalisuus on osa ihmisyyttä läpi koko elämän. Oman seksuaalisuuden määrittelee jokainen yksilö itse (Bildjusckin & Malmberg, 2000; Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008). Bildjuschkinin ja Ruuhilahden (2008) mukaan seksuaalisuus on yksi ihmisen ominaisuuksista. Heidän mukaansa ihmisyyteen kuuluu halu tulla huomioduksi, kosketetuksi, nähdyksi ja välitetyksi. He toteavat myös, että oleellinen osa seksuaalisuutta on yksilön kokemus sukupuolestaan ja sen ilmaisemisesta omalla tavallaan. Seksuaali-identiteetti ja minäkuva ovat läpi elämän muuttuvia ja kehittyviä muiden kokemusten tavoin (Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2008). Lehtosen (2003) mukaan sukupuoli ja seksuaalisuus ovat tavallaan toisiinsa kietoutuvia käsitteitä. Hän näkee sukupuolen ja seksuaalisuuden yhteiskunnallisesti, historiallisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti konstruoituneina. Bildjuschkinin ja Ruuhilahden (2008) mukaan sukupuoli kietoutuu seksuaalisuuteen oletuksien kautta, kuinka toimia parisuhteessa tai seksuaalisiin haluihin. Nykyajattelussa Vilkan (2010) mukaan lähtökohtana on lapsen oikeus kasvaa oman identiteetin mukaiseen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen.

Seksuaalisuus on ihmisen myönteinen voimavara, tyydytyksen ja nautinnon lähde (Maailman terveysjärjestö WHO, Euroopan aluetoimisto & BZga [WHO], 2010). Bildjusckinin ja Malmbergin (2008) mukaan yksilön kokemus omasta seksuaalisuudesta myönteisenä ja hyväksyttävänä asiana vaikuttaa merkittävästi myös yksilön hyvinvointiin ja terveyteen. He korostavat seksuaalisuuden ilmentymistä fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena, henkisenä ja kulttuurisena, eikä seksuaalisuus ole koskaan riippuvainen sukupuolesta. Lisäksi heidän mukaansa oikea ja riittävä tieto seksuaalisuudesta ja seksuaalisuuden monimuotoisuudesta vähentää pelkoja ja lisää kykyä tunnistaa itselleen paras tapa olla ja ilmentää omaa seksuaalisuuttaan. Hyväksytyt seksuaalisuus mahdollistaa intiimit kohtaamiset ja luo pohjaa myös hyvälle seksille (Bildjusckin & Malmberg, 2000).

Cacciatoren (2006) mukaan seksuaalista kehitystä ei voi irrottaa muusta kehityksestä, vaan se tapahtuu portaittain yksilön psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen kehityksen kanssa. Alangon ja Kaljusen (2014b) mukaan nuoruus on aikaa, jolloin nuorten minuus kehittyy muun kehityksen mukana. Tiedostus omasta seksuaalisuudesta ja sukupuolisuudesta alkaa muodostua tai muodostuu myös nuoruudessa (Alanko & Kaljunen, 2014b).

Cacciatoren (2006) mukaan seksuaalisuus lapsuudessa ilmenee sisäisenä ja ulkoisena ihmettelynä, uteliaisuutena, tiedon kokoamisena ja omaan kehoon tutustumisena. Tämän lisäksi

hän kertoo lapsen opettelevan läheisyyttä, sekä kaipaavan turvaa, huolenpitoa, lohtua ja mielihyvää. Hänen mukaansa nuoruuteen siirryttäessä, myös seksuaalisuuden ilmentyminen muuttuu. Aiempi uteliaisuus kehosta muuttuu epävarmuudeksi. Hänen mukaansa nuoruus on aikaa, jolloin kehonkuva voi muuttua tai haavoittua hyvin herkästikin. Lisäksi hänen mukaansa nuoruudessa korostuu keskeneräisyyden kokemukset, sekä yksityisyyden kokemus. Nuorelle voi hiljalleen syntyä myös kiinnostusta seksuaaliseen vuorovaikutukseen ja jaettuun seksuaalikokemukseen (Cacciatore, 2006).

Lehtosen (2003) mukaan eri kulttuureissa seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liitetään erilaisia ajatuksia ja asioita hyvin monitahoisesti. Näitä asioita ovat esimerkiksi vahvat tunteet kuten ilo ja häpeä. Lisäksi niihin liitetään rajoja, vastakkainasettelua, kasvua, tuhoa, tietoa, nautintoa ja valtaa. Nämä kokemuksemme ja ajatuksemme seksuaalisuudesta ja sukupuolesta on opittuja ja tämä oppiminen on voinut tapahtua tietoisesti tai vähemmän tietoisesti. Tästä syystä seksuaalikasvatuksen monipuolisuus onkin merkityksellistä (Lehtonen, 2003).

Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta puhuttaessa käytetään useita termejä, joista Karvisen (2021) mukaan tunnetuin kirjainyhdistelmä on lhbt, jonka kirjaimet tulevat sanoista lesbot, homot, biseksuaalit, transihmiset ja intersukupuoliset. Tämän lisäksi on kirjainyhdistelmät lhbt* tai lhbtqa+, jotka kertovat siitä, kuinka identiteettejä on enemmän, kuin kirjainyhdistelmä antaa olettaa (Karvinen, 2021).

Esittelen seuraavaksi erilaisia sukupuoli- ja seksuaali-identiteettejä. Alanko (2014a, s. 187) kertoo homo termin kuvaavan rakkauden tai seksuaalisen vetovoiman kokemista samaa sukupuolta olevaa henkilöä kohtaan. Hän nostaa myös esiin, että vaikka homoutta käytetään kuvaamaan myös kahden naisen välistä rakkautta ja/tai seksuaalista vetovoimaa, on sille myös nimitys lesbous. Lisäksi hän kertoo bi-nimityksen puolestaan viittaavan henkilöön, joka kokee seksuaalista vetovoimaa ja/tai rakkautta molempia sukupuolia kohtaan. Hänen mukaansa nämä termit määrittävät seksuaalisuuden kaksijakoiseksi. Hän korostaa kuitenkin seksuaalisuuden olevan monitahoinen ja siksi seksuaalisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen viittaavia termejä on enemmänkin. Esimerkiksi pan-henkilöt eivät koe sukupuolella olevan väliä oman kiinnostuksen kannalta ja queer-ihmiset puolestaan kyseenalaistavat kokonaan normeja liittyen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen (Taavetti, 2015, s. 30). Aseksuaalit eivät koe seksuaalista vetovoimaa toisia ihmisiä kohtaan, mutta voivat siitä huolimatta silti kokea tai haluta kokea romanttista rakkautta (Taavetti, 2015, s. 30).

Suhosen (2014, s. 179) mukaan sukupuolen kokemuksia on monia. Hänen mukaansa kokemus ei aina ole selkeä, joskus yksilö ei koe olevansa nainen tai mies, joskus voi kokea olevansa molempia. Hän huomauttaakin, että sukupuoltamme määritellään usein jo ennen syntymää. Joskus kuitenkin tämä sukupuolen määrittäminen voi kuitenkin olla haastavaa tai joskus sukupuoli määritellään virheelliseksi. Hänen mukaansa joskus lapsena määritelty sukupuoli koetaan vääräksi. Tytöstä voikin kasvaa mies, osa taas ei koe kasvavansa ollenkaan sukupuoleen. Hän jakaa sateenkaariväestöön kuuluvaksi intersukupuoliset, transvestiitit, muunsukupuoliset ja transsukupuoliset (Suhonen, 2014, s. 179).

Lehtosen (2003) mukaan tämä kahtiajakoisuus naiseksi ja mieheksi on länsimaisissa kulttuureissa vallinnut pitkään. Hänen mukaansa jako on tehty ilman huomiota biologisista selitystavoista, sukupuolierojen paikannuskohteista tai ruumiiden moninaisuudesta, jotka eivät ole selkeästi jakaantuvia kaksiluokkaisesti (Lehtonen, 2003). Punamäki (2013) korostaakin yksilön itsemäärittelyn oikeutta, toisen ihmisen sukupuolta ei tulisi koskaan kyseenalaistaa tai koittaa määrittää. Viime vuosina on yleistynyt sateenkaari sana, joka viittaa sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden käsitteeseen ja aiemmin esittelemiini kirjainyhdistelmiin (Karvinen, 2021). Myös tässä tutkimuksessa minä tulen käyttämään sanoja sateenkaarinuoret ja sateenkaari-ihmiset kuvaamaan erilaisia sukupuolen ja seksuaalisuuden muotoja

3. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa

Lehtosen (2003) mukaan sukupuolen kokemus on ristiriitainen kokonaisuus, jolle on asetettu useita erilaisia oletuksia ja vaatimuksia, joihin sukupuoli ei kuitenkaan koskaan täysin vastaa. Näitä oletuksia ja vaatimuksia asettaa kulttuurin erilaiset ajattelutavat ja näitä kohdataan jatkuvasti arkielämässä (Lehtonen, 2003). Tainio, Palmu ja Ikävalko (2008) nostavat esiin, että myös koulumaailmassa hallitsee käyttäytymiseen liitettäviä odotuksia oppilaille ja opettajille. Näitä odotuksia liittyy esimerkiksi pukeutumiseen. Tämän lisäksi he nostavat esiin heteronormatiivisuuden, seksuaalisen suuntautumisen ilmaiseminen on hyväksyttävämpää heteroilla (Tainio ym., 2008). ”Heteronormatiivisuuteen sisältyy se, että heteroseksuaalinen maskuliinisuus ja heteroseksuaalinen feminiinisyys ymmärretään ainoana, itsestään selvinä tai luonnollisina lähtökohtina seksuaalisuudelle ja sukupuolelle tai että ne esitetään parempina tai oikeampina vaihtoehtoina muiden mahdollisuuksien rinnalla” (Lehtonen, 2003, 17).

3.1 Heteronormatiivisuus

Rossin (2015) mukaan heteronormatiivisuudella viitataan heteroseksuaalisuuden olettamukseen sosiaalisella ja seksuaalisella tasolla. Tällainen oletamus ilmenee puheessa ja ajattelussa ainoana *luonnollisena* ja *oikeana* tapana olla ja ilmaista itseään. Näitä oletuksia pidetään yllä erilaisilla tiedostamattomilla käsityksillä sukupuolesta ja seksuaalisuudesta (Rossi, 2015). Lehtosen (2015) mukaan heteronormatiivisuus on myös oletamus sukupuolen kahtiajakoisuudesta. Hänen mukaansa yhteiskunnassa vallitsee erilaisia heteronormatiivisuutta ylläpitäviä tapoja ja asenteita. Tällaisia heteronormatiivisuutta ylläpitäviä asenteita ja tapoja aina haluta kyseenalaistaa tai edes tunnistaa (Lehtonen, 2015). Heteronormatiivisuus onkin terminä queer teoreetikoiden usein käyttämä (Rossi, 2015). Seuraavaksi avaankin millaisia käsityksiä ja tapoja koulukontekstissa on heteronormatiivisuuden ylläpitäminä.

Heteronormatiivisuus koulukontekstissa ilmenee monella tavalla. Heteronormatiivisuus näkyy koulun käsityön- ja liikunnan tunneilla (Lehtonen, 2003). Tämän lisäksi Gowenin (2014) mukaan koulun virallinen seksuaalikasvatus on usein heteronormatiivista. Hänen mukaansa virallinen seksuaalikasvatus keskittyy usein heterosuhteisiin ja -seksiin, sekä näkee sukupuolen kahtiajakoisena. Hänen tutkimuksessaan käy ilmi, että sateenkaarinuoret kokevatkin usein jäävänsä kokonaan koulun virallisen seksuaalikasvatuksen ulkopuolelle. Sateenkaarinuoret eivät aina edes seuraa tunneilla, koska seksuaalikasvatuksen materiaalit eivät koske heitä (Gowen, 2014). Braggin ja kollegoiden (2018) tutkimuksessa käy ilmi, että koulussa vallitsee

edelleen heteronormatiivinen asenne. Nuorten mielestä tämä näkyy erityisesti koulupukujen, wc-tilojen ja liikunnantuntien näkökulmasta (Bragg ym., 2018).

Vilkan (2010, s.131) mukaan seksuaalikasvatuksen yksi keskeisimmistä ongelmista on hetero-olettamus. Hänen mukaansa seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden huomioiminen ja esiin nostamista kritisoidaan kehotuksena valita seksuaalinen suuntaus tai sukupuoli erilaiseksi. Hänen mukaansa syytä onkin painottaa, että seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli ei ole valittavissa olevia asioita (Vilka, 2010, s. 131).

3.2 Epävirallinen seksuaalikasvatus osana koulujen seksuaalikasvatusta

“Seksuaalikasvatus on seksuaalioikeus eli ihmisoikeus” (Bildjuschkin ja Ruuhilahti, 2008). Heidän mukaansa seksuaalikasvatukseen kuuluu seksuaalivalistus, seksuaaliopetus ja seksuaalineuvonta (Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2008). Lapsilla ja nuorilla on siis oikeus saada ikätasolleen sopivaa seksuaalikasvatusta ja kasvattajilla on vastuu sitä toteuttaa (WHO, 2010). Hyvällä seksuaalikasvatuksella on vaikutusta nuorten kouluhyvinvointiin, koska sillä voidaan ehkäistä kiusaamista ja syrjintää, sekä lisätä suvaitsevaisuutta (Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2008). Oikea ja riittävä tieto seksuaalisuudesta ja seksuaalisuuden monimuotoisuudesta vähentää pelkoja ja auttaa nuoria tunnistamaan itselleen paras tapa olla ja ilmentää omaa seksuaalisuuttaan (Bildjuschkin & Malmberg, 2000).

Seksuaalikasvatus alkaa jo varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän (WHO, 2010). Lapsuuden ja nuoruuden aikana seksuaalikasvatuksen tehtävä on tukea ja suojella seksuaalista kehitystä (WHO, 2010). ”Seksuaalikasvatuksella tarkoitetaan seksuaalisuuden kognitiivisten, emotionaalisten, sosiaalisten, vuorovaikutteisten ja fyysisten näkökohtien oppimista” WHO, (2010, s. 19). Tämä WHO:n määrittelemä seksuaalikasvatuksesta on perusta nuorten ja lasten tiedolle ja taidolle seksuaalisuuteen liittyen, sekä positiivisille arvoille. Se on välttämätöntä yksilön ymmärrykselle seksuaalisuuttaan kohtaan ja mahdollisuuteen voida nauttia siitä. WHO:n (2010) mukaan seksuaalikasvatuksella on merkityksensä myös auttaa nuoria tekemään sellaisia valintoja, jotka parantavat heidän elämän laatuaan, auttavat luomaan turvallisia suhteita, sekä ottamaan vastuuta omasta ja muiden seksuaaliterveydestä. Lisäksi seksuaalikasvatuksella on yhteiskunnallinen tehtävä kehittää yksilöistä myötätuntoisia ja oikeudenmukaisia (WHO, 2010).

Bildjuschkinin ja Malmbergin (2000, s. 7) mukaan virallisen seksuaalikasvatuksen yksi tämänhetkisistä haasteista on myös se, että nuorten mielestä aikuiset eivät puhu seksistä nuorten odottamalla tavalla. Lisäksi yhtenä haasteena on saada nuoret käyttäytymään niin, että he välttyisivät aiheuttamasta vahinkoa itselleen tai muille (Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2008, s. 20).

WHO:n (2010) mukaan kasvuprosessin aikana lapset ja nuoret saavat tietoa useista eri lähteistä seksuaalisuuteen, ihmiskehoon ja erilaisiin suhteisiin liittyen. Myös Bildjuschkin ja Malmberg (2000 s. 6) nostavat esiin pointin, että seksuaalisuudesta ja seksistä on nykyisin tarjolla tietoa useiden eri kanavien välityksellä, kuten internet, mainokset ja televisio. Tämän tiedon pohjalta yksilölle muodostuu mielikuvia, arvoja, asenteita ja taitoja (WHO, 2010). Nämä eri lähteet jaetaan viralliseen ja epäviralliseen seksuaalikasvatukseen. Epävirallinen ja virallinen seksuaalikasvatus täydentävät toinen toisiaan, eivät kilpaile vastakkain (WHO, 2010). Tolonen (2001) käyttää myös jakoa viralliseen ja epäviralliseen kouluun. Hänen mukaansa viralliseen kouluun kuuluu opetussuunnitelmat, viralliset asiakirjat, opetusmenetelmät, oppimateriaalit, oppikirjat ja opetuksen sisältöön ja sen ympärille muodostuva vuorovaikutus. Epävirallisella koululla taas hän tarkoittaa kaikkea vuorovaikutusta, joka tapahtuu virallisen koulun ulkopuolella (Tolonen, 2001, s. 78). Taavetti (2015) hyvinvoiva sateenkaarinuori – tutkimushankeen laadullisessa osassaan tuo esiin millaisiin seikkoihin sateenkaarinuoret halusivat suomalaisessa koulussa muutosta. Sateenkaarinuorten kertomissa kokemuksissa tulee ilmi virallinen ja epävirallinen koulu (Taavetti, 2015).

Epäviralliseen kouluun Tolosen (2001) mukaan vaikuttaa nuorten sosiaaliset suhteet, kulttuurit, kokemukset ja oppilaskulttuuri. Hän nostaa esiin myös nuorison vapaa-ajan kulttuureiden merkityksen osana epävirallista koulua. Tästä esimerkkejä on urheilu, musiikki, tiedotusvälineet, sosiaaliset mediat, lehdet ja videot. Käytänkin tutkielmassani hänen tekemää jakoa epäviralliseen kouluun pohjana epävirallisen seksuaalikasvatuksen alueille (Tolonen, 2001). Mielestäni tämä jako epäviralliseen ja viralliseen kouluun ja seksuaalikasvatukseen käy ilmi myös muissa tutkimuksissa, joita työssäni käsittelen ja siksi on sopiva peilaamaan tutkielmani tuloksia.

Tolosen (2001 s. 158–160) mukaan nuorten sosiaalisiin suhteisiin kuuluu tyttöjen ja poikien välisen ryhmittymisen, ystävyys ja suhteiden lisäksi nuorten tapa näkyä ja kuulua osana luokka- ja kouluyhteisöä. Tällaisia tapoja näkyä koulussa on hänen mukaansa näkyminen ja kuuluminen esimerkiksi pukeutuminen. Hän kuvaa pukeutumisella olevan merkitystä siihen

kuinka näkyväksi tai näkymättömäksi nuoret itsensä tekevät koulussa. Hänen mukaansa nuoret peilaavat omia mielipiteitään toisistaan itseensä (Tolonen, 2001).

Opetushallituksen (2016, s. 26) luomassa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa pohditaan toimintakulttuurin vaikutusta. Sen mukaan koulun aikuisten ja henkilökunnan arvot, asenteet ja tavat välittyvät oppilaille. Tällaisia toimintakulttuurin tapoja ovat mm. vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit, mutta myös sukupuoliroolit (Opetushallitus, 2016, s. 26). Tästä syystä kouluyhteisön onkin tärkeää kehittää omaa toimintakulttuuriaan.

Tolonen (2001) mukaan epävirallisen koulun ulottuvuuksiin kuuluu koulun tilat, oppilaiden vertaissuhteet, toimintakulttuuri ja nuorison vapaa-ajan kulttuurit. Hänen mukaansa koulun fyysiset tilat vaikuttavat myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Koulun tiloilla on hänen mukaansa vaikutusta identiteettiin, valtaan ja vastarintaan. Toiseksi epävirallisen koulun ulottuvuudeksi hän kuvaa oppilaiden vertaissuhteita. Hän kuvaa paljon oppilaiden välistä vuorovaikutusta mm. yli sukupuolirajojen ja seksuaalisuuden näkökulmasta. Kolmanneksi ulottuvuudeksi hän kuvaa koulun toimintakulttuuria, johon kuuluu koulun epävirallinen vuorovaikutus, oppilaskulttuurit ja sosiaaliset hierarkiat. Neljänneksi epävirallisen koulun osa-alueeksi hän kuvaa nuorison vapaa-ajan kulttuurit. Hän perustelee tätä sillä, ettei koulu ole tyhjiö, joka jättäisi ulkopuolelleen oppilaiden ”kokemuksellisen elämän” eli vapaa-ajan (Tolonen, 2001). Näitä kuvaamiani epävirallisen koulun ulottuvuuksia tulen peilaamaan epäviralliseen seksuaalikasvatukseen. Bildjusckin ja Malmbergin (2000) mukaan epäviralliseen seksuaalikasvatukseen lukeutuu myös kaikki tieto, joka tulee esimerkiksi mainosten, musiikkiteollisuuden, elokuvien tai internetin välityksellä. Bildjusckin ja Ruuhilahti (2008) näkevätkin näiden lähteiden uhkana, että nuoret saattavat törmätä omalle kehitykselleen sopimattomaan sisältöön.

4 Tutkielman toteutus

Tässä luvussa pohjustan, perustelen ja esitän tutkimuskysymykseni. Kerron tässä luvussa myös tutkimuksen tavoitteet. Lisäksi perustelen tutkielmani merkittävyyttä kasvattajille ja nuorille. Sen jälkeen teen läpinäkyväksi tutkimusmenetelmäni, eli narratiivisen kirjallisuuskatsauksen.

4.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymys

Tutkielmani tavoitteena on koota yhteen aiemman tutkimustiedon valossa sitä, miten koulujen epävirallinen seksuaalikasvatus näyttäytyy sateenkaarinuorten näkökulmasta. Tulen tutkielmassani tarkastelemaan tekijöitä, joista epävirallinen seksuaalikasvatus muotoutuu, sekä kuvaamaan sitä millaisena nämä tekijät näyttäytyvät sateenkaarinuorten kokemina. Näin ollen tutkimuskysymykseni muotoutuu seuraavasti: *Millaisena koulujen epävirallinen seksuaalikasvatus näyttäytyy sateenkaarinuorten kokemuksissa?*

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on määritelty perusopetuksen tehtävistä yhdeksi lisätä oppilaiden tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta (Opetushallitus, 2016, s. 18). Koulujen tarjoaman virallisen seksuaalikasvatuksen lisäksi sukupuolesta ja seksuaalisuudesta opitaan kuitenkin oppituntien ja opetusmateriaalien ulkopuolella osana nuorten kouluarkea (Bildjuschkin & Malmberg, 2000). Tämän vuoksi on tärkeää tutkia sitä, millaisena koulun epävirallinen seksuaalikasvatus näyttäytyy. Koulun epäviralliset, sekä viralliset tilat ovat usein normatiivisia ja ahtaita sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden moninaisuuden kannalta (Alanko, 2014b, s. 26–28). Vilkan (2010, s.139–142) mukaan nuorilla on oikeus sellaiseen kouluympäristöön, jossa hänen oma koettu sukupuolensa ja seksuaalisuuden muoto hyväksytään ja sitä tuetaan. Hänen mukaansa erilaiset epäviralliset koulukokemukset vaikuttavat nuorten seksuaali- ja sukupuoli-identiteetin kehittymiseen (Vilka, 2010, s. 139–142). Sateenkaarinuoret ovat tässä erityisen haavoittuvassa asemassa normatiivisella kentällä kohdatessaan mm. syrjintää, haukkumista tai kiusaamista (Alanko, 2014b, s. 26.28).

Tutkielmani tärkeyttä korostaa myös se, että epäviralliseen seksuaalikasvatukseen kuuluu arkiset tekijät, jotka yleensä ovat piiloisia. Tutkielmani pyrkiikin tuomaan näitä piiloutuneita käytänteitä kasvattajille näkyväksi. Lisäksi on tärkeää nostaa esiin haasteita, joita koulujärjestelmä sisältää. Haasteet tiedostamalla voimme kehittää koulujen asennetta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta kohtaan tukevammaksi. Haasteet tiedostamalla

kasvattajien on myös helpompaa tukea sateenkaarinuorten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta koulussa.

4.2 Tutkimusmenetelmänä narratiivinen kirjallisuuskatsaus

Toteutan tutkielmani kirjallisuuskatsauksena. Salmisen (2011) mukaan kirjallisuuskatsauksen yksi tavoitteista on kehittää olemassa olevaa teoriaa, mutta myös rakentaa uutta teoriaa. Tämän lisäksi kirjallisuuskatsauksella on mahdollisuus arvioida teoriaa ja rakentaa kokonaiskuvaa asiakokonaisuuksista (Salminen, 2011; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Kuvailevat kirjallisuuskatsaukset käsittelevät laajoja aineistoja ja aineistojen valintaa eivät rajaa metodiset säännöt (Salminen, 2011).

Tarkemmin sanottuna toteutan tutkielmani narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Salmisen (2011) mukaan narratiivinen kirjallisuuskatsaus on toinen kuvailevan kirjallisuuskatsauksen laji. Hänen mukaansa narratiivisella kirjallisuuskatsauksella kyetään antamaan laaja kuva käsiteltävästä aiheesta. Tästä syystä uskon omistuvani narratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla kuvaamaan sateenkaarinuorten kokemuksia koulun epävirallisesta seksuaalikasvatuksesta kattavasti kokonaisuutena. Lisäksi narratiivista kirjallisuuskatsausta käytetään usein omalla alallani, eli kasvatusalalla (Salminen, 2011). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla kartoitan sateenkaarinuorten koulukokemuksia, jotka yhdistän Tarja Tolosen (2001) määritelmään epävirallisesta koulusta osana seksuaalikasvatusta. Valitsin tämän määritelmän, koska se sopii tutkielmaani, on osuva ja kotimaisella tutkimuskentällä paljon käytetty. Tulosluvuissani jaottelen koulukokemuksia tämän määritelmän pohjalta.

Lisäksi hyödynnän tutkielmassani sisältöanalyysin perinteitä osana kirjallisuuskatsausta. Tuomen ja Sarajärven (2018, luku 4.5) mukaan tähän kuuluu aineiston hankinta, valinta ja analyysi. Tutkielmassani luon heidän mukaansa luokittelurungon epävirallisesta seksuaalikasvatuksesta ja sen varassa esitän tiivistelmän sateenkaarinuorten kokemuksista. He kuvaavat tapaani luoda tutkielmaani jako epävirallisesta seksuaalikasvatuksesta aineistolähtöisen sisältöanalyysin avulla. Tällä tavalla olen siis yhdistänyt Tolosen (2001) luoman jaon epäviralliseen kouluun osaksi epävirallista seksuaalikasvatusta ja kerännyt tähän jakoon aiempien tutkimusten löydöksiä. Tutkielmani tulokset syntyvät, kun tarkastelen, millaisia kuvauksia epävirallisesta seksuaalikasvatuksesta sateenkaarinuorten kokemana aiemmissä tutkimuksissa esitetään (Tuomi ja Sarajärvi, 2018, luku 4.5).

Kuten aiemmin on käynyt ilmi, tutkielmani on rajautunut koskemaan yläasteikäisiä sateenkaarinuoria. Lisäksi kuten aiemmin kuvasin nuoruudessa ja lapsuudessa, seksuaalisuus ja sukupuoli ilmenee eri tavoilla (Cacciatore, 2006). Yläasteella oppilaat ovat jo tässä nuoruudelle tyypillisessä vaiheessa ja se sopii parhaiten osaksi tutkielmaani. Lisäksi tutkielmani on rajattu koskemaan länsimaista nuorisotutkimusta, koska tulen valmistumaan luokanopettajaksi Suomessa ja luultavasti siis myös itse opettamaan osana länsimaista koulumaailmaa.

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus toteutetaan aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perehtyen (Salminen, 2011). Olen koko tutkimusprosessini aikana etsinyt kirjallisuutta useista eri lähteistä kuten internetin hakukoneista, akateemisista kirjastoista ja tieteenalalle keskeisistä tietokannoista (Metsämuuronen, 2006). Käytän tutkielmassani lähteinä vertaisarvioituja tieteellisiä tekstejä varmistaakseni tutkielman uskottavuutta (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Käyttämiäni hakusanoja ovat olleet: *seksuaalikasvatus*, *seksuaalisuus*, *seksuaaliopetus*, *seksuaalikasvatus nykykoulussa*, *suhdekasvatus*, *sateenkaarinuoret*, *LGBT*, *LGBT youth*, *sexuality education* ja *sex education*. Hakukoneina olen käyttänyt *google Scholar*, *Ebsco*, *Ellibs* ja *OulaFinna*

5 Koulujen epävirallinen seksuaalikasvatus sateenkaarinuorten kokemuksissa

Tässä luvussa esittelen, kuinka koulun epävirallinen seksuaalikasvatus näyttäytyy sateenkaarinuorille. Esittelen aiemmissa tutkimuksissa saatuja tuloksia sateenkaarinuorten kokemuksista. Tolosen (2001) tekemän määrittelyn mukaisesti jaan epävirallisen seksuaalikasvatuksen koulun epävirallisiin tiloihin, nuorten suhdekulttuureihin, asenneilmapiiriin ja vapaa-ajan kulttuureihin. Näitä kaikkia epävirallisen seksuaalikasvatuksen osa-alueita tulen käsittelemään mainitsemani järjestyksessä seuraavissa alaluvuissa.

5.1 Koulun epäviralliset tilat haastavia tunteita synnyttämässä

Yksi Tolosen (2002) jakamista epävirallisen koulun osa-alueista on koulun epäviralliset tilat. Näitä tiloja ovat fyysiset tilat, kuten vessat, pukuhuoneet, käytävät ja välituntitilat, mutta *tilat* on mahdollista ymmärtää osaksi sosiaalista kanssakäymistä. Sillä tilat ovat automaattisesti osa kanssakäymistä ja vaikuttavat siihen millaiseksi sosiaalinen kanssakäyminen (Tolonen, 2002, s. 76–77).

Sateenkaarinuoret kokevat koulussa vessa-, pukuhuone ja suihkutilat usein haasteellisiksi, koska nämä tilat on usein jaettu sukupuolisesti tyttöjen ja poikien tiloiksi (Bragg ym., 2018; Neary, 2018; Suhonen 2013; Taavetti, 2015a). Lisäksi samanlaisia tuloksia on saatu Irlannista, jossa myös koulun pukuhuoneet oli jaettu vain kahden sukupuolen mukaan (McBride & Neary, 2021). Tämä antaa ymmärtää, että olemassa on vain kaksi sukupuolta ja jättää kokonaan sateenkaarinuoret huomiotta (McBride & Neary, 2021).

Lisäksi useammassa ulkomaisessa tutkimuksessa sateenkaarinuoret ovat kertoneet, että koulujen koulupuvut koetaan ahtaiksi ja itselleen sopimattomiksi (Bragg ym., 2018; Neary, 2018). Yleensä jako koulupukuihin on tehty heteronormatiivisella olettamuksella kahdesta sukupuolesta (Bragg ym., 2018; Neary, 2018). Tällaista huomiota ei luonnollisesti kotimaisen tutkimuksen kentällä ole tehty, koska Suomessa ei ole kouluissa käytössä koulupukuja. Tainion ja kollegoiden (2008) tutkimuksessa käy kuitenkin ilmi, että ”*poikamainen*” pukeutuminen on hyväksyttävämpää tytöille, kuin ”*tyttömainen*” pukeutuminen pojille.

Sateenkaarinuoret ovat voineet luoda itse kouluun tiloja tai vertaisryhmiä, joissa he saivat olla ilman heteronormatiivisia oletuksia tai väkivallan uhkaa (Bragg ym., 2018; McBride & Neary, 2021). Myös koulut ovat voineet järjestää erilaisia sukupuolen ja seksuaalisuuden

moninaisuutta tukevia vertaisryhmiä (Bragg ym., 2018). Erilaiset sateenkaarinuorille suunnatut tilat nähtiin merkityksellisenä vertaistuen, neuvonnan ja tiedon jakamisen kannalta (McBride & Neary, 2021). Joskus näitä sateenkaarinuorten luomia tiloja ei koulun henkilökunnan puolesta hyväksytä tai koitetaan tukahduttaa (McBride & Neary, 2021).

Koulun erilaiset normatiiviset, sukupuolen kahtiajakoa ylläpitävät ja tuottavat tilat voivat siis olla ahtaita sateenkaarinuorten näkökulmasta. Joskus sateenkaarinuoria varjostaa myös pelko väkivallasta näissä tiloissa. Kuitenkin sateenkaarinuoria varten luodut tai sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta suojelevat ja ylläpitävät tilat voivat olla merkityksellisiä tiloja sateenkaarinuorten vertaistuen, neuvonnan, sukupuolisen ja seksuaalisen itseilmaisun ja tiedon jakamisen näkökulmasta.

5.2 Nuorten merkitykselliset ja vahingolliset vertaissuhdekulttuurit

Alangon ja kollegoiden (2020) mukaan nuorten väliset vertaisryhmät ja vertaissuhteet ovat tässä ikävaiheessa hyvinkin merkityksellisiä, sillä nuoret peilaavat itseään toisten kautta. Tämän lisäksi heidän mukaansa hyväksytyksi tuleminen ja ryhmään kuuluminen tukevat nuorten itsetunnon kehitystä. Heidän mukaansa näillä kokemuksilla on vaikutusta myös myöhemmissä elämänvaiheissa yksilön mahdollisuuksiin luoda uusia merkityksellisiä ja luottamuksellisia ihmissuhteita (Alanko, ym., 2020).

Usein koulumaailmassa olettamuksemme kahden rinnakkaisen sukupuolen edustajan välisestä läheisestä suhteesta nähdään rakkaudellisena tai romanttisena suhteena (Bragg ym., 2018; Neary, 2018). Tästä nuoret ovat usein olleet hämmentyneitä ja kokevat sen ahdasmielisenä (Neary, 2018). Nuoret itse korostivatkin vertaissuhteiden merkitystä, ilman niiden seksualisointia (Bragg ym., 2018). Alangon ja kollegoiden (2020) mukaan yläasteikäiset sateenkaarinuoret seurustelevat muita nuoria harvemmin. He lisäävät, että sateenkaarinuorten on haastavampaa hyväksyä läheisyyttä tai löytää seurustelu- ja/tai seksikumppania. Voi myös olla pelottavaa ihastua samaa sukupuolta olevaan ystävään, koska ystävyysuhteen muutos pelottaa (Alanko, ym., 2020).

Kankkusen, Harisen, Nivalan ja Tapion (2010) tekemässä tutkimuksessa, joka on toteutettu osana sisäasiainministeriön Yhdenvertaisuus EtuSijalle 3 – hanketta, todetaan yläasteen olevan paikka, jossa nuoret kohtaavat erityisesti syrjintää. Tässä tutkimuksessa sateenkaari-identiteetin nähtiin olevan syrjinnän muotoihin vaikuttavana tekijänä. Tutkimuksessa sateenkaarinuoret

kokivat muita vastaajia useammin ennakkoluuloista suhtautumista. Sateenkaarinuoret kokivat suoraa verbaalista syrjintää, epäsuoraa non-verbaalista ja vain aistittavissa olevaa oudoksumista (Kankkunen, ym., 2010). Samanlaisia tuloksia on saatu myös kansainvälisissä tutkimuksissa (Bragg ym., 2018; Neary, 2018). Transfobista ja homofobista kiusaamista esiintyy edelleen koulumaailmassa (Alanko, ym., 2020; Bragg ym., 2018; Lehtonen 2003; Neary, 2018). Lisäksi Alanko ja Kaljunen (2014b) nostavat esiin pointin, että monet sateenkaarinuoret salaavat usein seksuaalisuutensa tai sukupuoli-identiteettinsä. Tämä johtuu siitä, että sateenkaarinuoret joutuvat pelkäämään kiusaamista, syrjintää ja väkivaltaa (Alanko ja Kaljunen, 2014b). Myös Lahelma ja kumppanit (2011) toetavat koulussa tapahtuvan väkivallan olevan sukupuolittunutta ja seksualisoitunutta.

”Nuorten kesken hetero- ja sukupuolinormit tulevat esiin esimerkiksi homotteluna, kiusaamisena ja sosiaalisena paineena samanlaisuudesta ja ryhmään kuulumisesta.” (Alanko, ym. 2020, 42). Myös muissa tutkimuksissa käy ilmi, että koulussa käytetään haukkumasanoina homoa ja lesboa (Bragg ym., 2018; Lehtonen 2003),

Bragg ja kollegat (2018) toteavat tutkimuksessaan, että nuorilla on laajentunut sanavarasto kuvaamaan seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta. Tutkimuksessa nuoret kokivat nyky-yhteiskunnan hyväksyvämmäksi. Osa tutkimukseen vastanneista pohti kuitenkin, onko vain Iso-Britanniassa hyväksyvämpi asenne, kuin muualla maailmassa (Bragg ym., 2018)

Vertaissuhdekulttuurien normit ovat ahtaita ja heteronormatiivisia. Sateenkaarinuoret voivat joutua kohtaamaan henkistä tai fyysistä väkivaltaa. Ystävyys-suhteiden merkitys voi korostua nuoruudessa ja ystävien tuki olla todella tarpeellista. Sateenkaarinuoret ovat useissa tutkimuksissa kertoneet saavansa tukea ja kannustusta myös ikätovereiltaan ja toisilta sateenkaarinuorilta (Taavetti, 2015).

5.3 Koulujen heteronormatiivinen asenneilmapiiri

Bergin ja kumppaneiden (2011) mukaan sukupuolijaot korostuvat eteenkin taitoaineissa. Heidän mukaansa näissä aineissa ryhmät muodostuvat joko kokonaan tai enemmistöltään tyttö- tai poikaryhmiksi. Tällaisia oppiaineita ovat esimerkiksi käsityö ja liikunta (Berg ym. 2011; Bragg ym., 2018; Lehtonen, 2003). Berg kollegoineen (2011) nostavat esiin kotitalouden, joka toteutetaan Suomessa kaikille oppilaille yhteisenä oppiaineena. Tämän he näkevät tasa-arvoa

edistävänä tekijänä (Berg ym., 2011). Myös Lepistön (2010) mukaan käsityön sukupuoli-identiteettiä pidetään edelleen yllä kouluopetuksen näkökulmasta.

Taavetti (2015) tutkimuksessa huomattiin, että sateenkaarinuoret kokivat saamansa seksuaalikasvatuksen vajaaksi ja erilaisuutta korostavaksi. Samanlaisia hälyttäviä tuloksia on saatu Irlantilaisessa McBriden & Nearyn (2021) tutkimuksessa, jonka mukaan transnuoret eivät ole saaneet ollenkaan seksuaalikasvatusta koskien omaa sukupuoli-identiteettiä tai sen ilmaisua. Samassa tutkimuksessa ne transnuoret, jotka raportoivat keskustelleensa näistä aiheista oppitunneilla, kuvailivat oppitunteja vain muodollisuuksiksi. Puhumattomuus ja pedagoginen laiminlyönti ei ollut ainoa tapa, jolla loukattiin transnuoria, vaan joskus opettajat kielsivät trans-identiteetin olemassaolon kokonaan (McBride & Neary, 2021). Sateenkaarinuoret kokevat syrjintää koulussa, myös aikuisten toimesta (Kankkunen, ym. 2010). Vastaavia tuloksia on saanut myös Taavetti (2015). Hänen tutkimuksessansa käy ilmi, että opettajien asenteet sateenkaarinuoria kohtaan ovat voineet olla loukkaavia tai ahdasmielisiä. Lisäksi tutkimuksissa käy ilmi, että koulussa käytetään haukkumasanoina homoa ja lesboa (Bragg ym., 2018; Lehtonen 2003), eikä opettajatkaan siihen aina puutu (Taavetti, 2015).

Gowen (2014) tutkimuksessa kävi ilmi, että joskus opettajat eivät ole onnistuneet käsittelemään sukupuolen- tai seksuaalisuuden moninaisuutta luokassa, mutta ovat tarjonneet sateenkaarinuorille mahdollisuuden keskustelulle ja kysymyksille opetuksen ulkopuolella. Tutkimukseen vastanneet sateenkaarinuoret olivat kokeneet tämän turvallisena ja luottamuksellisena ympäristönä keskustelulle (Gowe, 2014). Lisäksi sateenkaarinuoret kuitenkin kertovat myös saaneensa tukea joiltakin koulun opettajilta ja henkilökunnalta (Taavetti, 2015). Tämä tuki voi olla sateenkaarinuorelle todella merkityksellistä (Taavetti, 2015). Opettajat, jotka tukevat sukupuolen ja seksuaalisen moninaisuuden kokemuksia, sekä rikkovat normatiivisia asenteita, on nähty sateenkaarinuorille merkityksellisinä (Bragg ym., 2018).

Yksittäisten opettajien asenteet voivat kuitenkin muuttua ja niillä voi olla merkittävä vaikutus siihen, miten sateenkaarinuoret kokevat sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden koulussa. Nearyn (2018) tutkimuksessa koulun rehtori oli itse tajunnut omat normatiiviset asenteensa kieltäessään tyttöä osallistumaan koulun urheilupäivän ohjelmaan poikien mukana. Tutkimuksen rehtoria tämä oli jälkepäin harmittanut, joka todistaa asenteiden olevan mahdollista muuttua. Braggin ja kumppaneiden (2018) tutkimuksessa puolestaan nuoret

kertoivat, että liikunnanopettaja oli tukenut tyttöjä, kun pojat olivat väittäneet, etteivät tytöt osaa heittää palloa.

McBriden & Nearyn (2021) mukaan opettajat saattavat kysellä sateenkaarinuorilta aidosti kysymyksiä, joiden tarkoitus ei ole loukata. Heidän tutkimuksessaan sateenkaarinuoret kokevat nämä kysymykset eritavoin. Tutkimuksessa osa sateenkaarinuorista koki, että opettajien ja muiden oppilaiden valistamisella he pystyivät vaikuttamaan koulun asenteisiin ja siksi vastasivat mielellään kysymyksiin. Kuitenkin saman tutkimuksen osa vastaajista koki kysymykset uuvuttavaksi taakaksi. Lisäksi joskus kysymykset saattavat olla loukkaavia tai liian henkilökohtaisia (McBride & Neary, 2021). Braggin ja kollegoiden (2018) tutkimuksessa kävi ilmi, että nuoret jatkuvasti kouluttavat itseään ja opettajia seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden parissa. Tutkimuksessa käy ilmi, että oikeiden pronomien ja nimien käyttö parantaisi sateenkaarinuorten kouluhyvinvointia (Berg & Kokkonen, 2020).

Koulussa vallitsee edelleen heteronormatiivinen asenneilmapiiri, joka ilmenee mm. puheessa tai puhumattomuudessa. Opettajat eivät aina onnistu kohtaamaan sateenkaarinuoria toivotulla tavalla. Kuitenkin tutkimuksissa on käynyt myös ilmi, että opettajat yrittävät tarjota sateenkaarinuorille turvallisen ympäristön keskustella ja olla. Tutkimuksissa on myös käynyt ilmi, että opettajat ja koulun henkilökunta voivat olla kannustavia ja tukea sateenkaarinuoria. Myös koulun henkilökunnan asenteiden muuttuminen on mahdollista. Nuoret pyrkivät myös itse lisäämään omaa ja opettajien tietämystä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta.

5.4 Internet kohtaamispaikkana, tiedon lähteenä ja itseilmaisun välineenä

Vapaa-ajan kulttuuri ei suoraan rajoitu koulukontekstiin. Tolosen (2001) mukaan kuitenkin nuorten vapaa-ajan kulttuuri tulevat esiin koulumailmassa nuorten viettäessä aikaa epävirallisissa tiloissa kuten välitunneilla ja lounastauoilla. Vapaa-ajan kulttuureilla on vaikutusta nuorten pukeutumiseen, puheeseen, käyttäytymiseen ja vertaiskulttuureihin monella tapaa. Tästä syystä myös Tolonen (2001) on ottanut vapaa-ajan kulttuurit osaksi epävirallisen koulun tilojen määritelmäänsä.

Braggin ja kollegoiden (2018) tutkimuksessa medially nähdään olevan myös ihmisiä koulutta va tehtävä. Heidän tutkimuksessaan nuoret pohtivat, että nykyisin on todella helppo jakaa ja etsiä tietoa internetistä. Nuoret ajattelivat sillä olevan vaikutusta ihmisten asenteisiin (Bragg ym., 2018). Netissä onkin saatavilla monenlaista tietoa seksuaalisuuden ja sukupuolen

moninaisuudesta (Gowen, 2014). Sateenkaarinuoret kokevat, että opettaja voisi tarjota nuorille hyviä sivustoja, joista he voisivat itse etsiä lisää tietoa seksuaalisuudesta ja sukupuolesta (Gowen, 2014).

Monet transnuoret kertoivat McBriden & Nearyn (2021) tutkimuksessa, että internetistä etsitty tieto on ollut heille todella merkityksellistä. Internetistä löytyvän tiedon avulla transnuoret ymmärsivät paremmin omaa sukupuoli-identiteettiään ja löysivät sanoja kuvaamaan omia kokemuksiaan (McBride & Neary, 2021). Lisäksi mediassa nuoret kokevat kohtaavansa positiivista näkemystä, tunnustusta ja normalisointia seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta kohtaan (Neavy, 2018). Kuitenkin sateenkaari-ihmiset kertovat kohtaavansa netissä myös nimitelyä (Kankkunen, ym., 2010). Craigin ja McInroyn (2014) tutkimuksessa sateenkaarinuoret kuitenkin nostivat esiin pointin, että internetissä heidän on mahdollista itse rajoittaa ja rajata kohtaamaansa heteronormatiivisuutta, homofobiaa tai transfobiaa.

Braggin ja kollegoiden (2018) tutkimuksessa käy ilmi, että internetissä on mahdollisuus seksuaalisuuden ja sukupuolen monimuotoiselle ilmaisulle. Heidän tutkimuksessaan käy ilmi, että nuoret seuraavat median välityksellä julkisuudenhenkilöitä, jotka antavat tilaa seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudelle. Heidän tutkimuksessaan monet nuoret tukevat ja ihannoivat tällaisia julkisuudenhenkilöitä. Samassa tutkimuksessa maaseudulla asuvat nuoret kuitenkin pohtivat, että julkisuuden henkilöiden olisi helpompaa tuoda identiteettiään ilmi. Nuoret pohtivatkin, että heidän asuinalueellaan seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen suhtaudutaankin kapeakatseisemmin (Bragg ym., 2018).

Braggin ja kumppaneiden (2018) tutkimuksessa nousi esiin, että nuoret pitävät erilaisia nettiyhteisöjä ja foorumeita heille merkityksellisinä. Näissä yhteisöissä ja alustoissa nuorten oli mahdollista kokeilla vaihtoehtoisia sukupuoli ilmaisuja, löytää ja jakaa tietoa epäoikeudenmukaisuuksista. Sosiaalinen media nähtiinkin hyvin otollisena paikkana löytää tietoa ja keskustella sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Pelimaailmassa ja peliyhteisöissä nähtiin olevan edelleen sukupuolistavia odotuksia (Bragg ym., 2018). Craigin ja McInroyn (2014) tutkimuksessa kävi ilmi, että internetissä sateenkaarinuoret voivat tutkia omaa identiteettiään ja ilmaista sitä turvallisesti. Sateenkaarinuoret korostavatkin tutkimuksessa, että mahdollisuus olla anonyymi eli nimetön netissä luo turvaa kokeilla omaa identiteettiään ja ilmaista sitä. Myös tässä tutkimuksessa nousi esiin, että sateenkaarinuoret etsivät netistä roolimalleja ja käyttäytymismalleja. Hänen mukaansa sateenkaarinuoret myös etsivät ja kohtaavat internetin välityksellä hyväksyntää (Craig & McInroy, 2014).

Internetissä sateenkaarinuorten mielestä vallitsee siis yleisesti ottaen positiivinen ilmapiiri. Mediasta nuoret löytävät moninaisia sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisemisen malleja. Samaistumispuolelta lisäksi median välityksellä nuoret löytävät tietoa ja ilmaisevat itseään. Joskus kuitenkin internetissä nuoret kohtaavat myös nimittelyä, vihapuhetta ja haukkumista.

6 Eettisyys ja luotettavuus

Bragg ja kollegat (2018) nostavat tutkimuksessaan esiin näkökulman, että nuorten kokemuksista on mahdotonta tehdä yleistystä. Tämä on hyvä muistaa myös osana minun tutkielmaani. Tarkasteltaessa sateenkaarinuorten kokemuksia osana kirjallisuuskatsaustani on hyvä tiedostaa, että kokemukset ovat aina subjektiivisia näkemyksiä. Tämä tuli ilmi myös tutkimuksissa, joita olen tarkastellut (Kankkunen, ym., 2010). Sateenkaarinuorten kokemuksia ei missään nimessä tule vähätellä, mutta on tärkeää tiedostaa saman tapahtuman aiheuttavan erilaisia tuntemuksia eri ihmisille.

Tutkielmassani olen perehtynyt useisiin kansainvälisiin ja kotimaisiin tutkimuksiin koskien erilaisia sateenkaarinuorten kokemuksia seksuaalikasvatuksesta. Käyttämäni aineistot ovat vertaisarvioituja, jotta tutkimukseni luotettavuus paranisi (Metsämuuronen, 2006; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tärkeää onkin huomata, että puhun kokemuksista. Ne eivät ole koskaan suoraan yleistettävissä pitämään paikkaa koko seksuaalikasvatuksen tilasta. Vaikka käsittelemäni tutkimukset ovat kattaneet hyvällä otannalla eri maiden sateenkaarinuoria. On tarpeen pohtia antaako eri tutkimusten tulokset kuvan aina valittujen koulujen epävirallisesta seksuaalikasvatuksesta ja voiko tuloksia yleistää koskemaan koko maata tai koko maailmaa. Tästä syystä olenkin tutkielmassani käsitellyt useissa eri länsimaissa, siis Suomessa, Iso-Britanniassa, Irlannissa ja Amerikassa toteutettuja tutkimuksia. Näissä maissa toteutetuissa tutkimuksissa esiin nousee toistuvasti samoja teemoja, jotka kytkeytyvät epävirallisen seksuaalikasvatuksen kentälle.

Tutkielman luotettavuuteen vaikuttaa aina tutkijan hyvät tieteelliset käytännöt (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tämä käy omassa tutkielmassani ilmi lähteiden käytössä ja merkitsemisessä. Tutkimukseni luotettavuuteen vaikuttaa myös aiheen rajaus epäviralliseen seksuaalikasvatukseen. Vaikka virallinen seksuaalikasvatus on huomattavasti vähäisempää, kuin epävirallinen seksuaalikasvatus, on sillä silti suuri merkitys nuoreen (WHO, 2010). Virallinen seksuaalikasvatus rajautuu oppimateriaaleihin ja oppitunneille. Epävirallista seksuaalikasvatusta taas tapahtuu piiloutuneesti jatkuvasti nuorten arjessa ja koulun erilaisissa käytänteissä. Sateenkaarinuorten kokemuksiin vaikuttavia tekijöitä löytyisi myös virallisen seksuaalikasvatuksen puolelta. Sateenkaarinuorten kokemuksia erilaisista virallisista seksuaalikasvatuksen oppaista ja opetusmateriaaleista löytyisi. Tämän lisäksi sateenkaarinuorten kokemus- ja tunnemaailmaan voisi kuvitella vaikuttavan myös muiden oppiaineiden opetusmateriaaleissa esiintyvät henkilöt ja mallit. Kuinka usein äidinkielen

tunnilla käsiteltävässä kirjallisuudessa esiintyy sateenkaariperheitä? Onko opetusmateriaalit kaikissa oppiaineissa mahdollisesti heteronormatiivisia? Löytyykö sateenkaarinuorille samaistumispiintaa koulun oppimateriaaleista? Myös tällaiset seikat vaikuttavat sateenkaarinuorten kokemuksiin seksuaalikasvatuksen eri tasoista. Näiden tekijöiden huomioiminen kandidaatintutkielman puitteissa on mahdotonta. Tämä on hyvä tiedostaa ja huomata, että kokemukset voisivat muuttua laajemman työn puitteissa.

Päädyin rajaamaan tutkielmani koskemaan sateenkaarinuoria. Sateenkaariväestöön identifioituminen ei kuitenkaan ole ainoa tekijä, joka määrittää kokemuksia epävirallisesta seksuaalikasvatuksesta. Tekijöitä, jotka vaikuttavat epävirallisen seksuaalikasvatuksen kokemuksiin yläasteella voisi olla esimerkiksi luokka, uskonto, etnisyys, vammaisuus tai fyysiset ominaisuudet. Kuitenkaan kandin puitteissa ei ole mahdollista perehtyä kaikkiin tekijöihin. Sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden moninaisuus on mielestäni kuitenkin tärkeää tuoda esiin seksuaalikasvatuksen kontekstissa.

7 Pohdinta ja johtopäätökset

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia yläasteikäisillä sateenkaarinuorilla on koulun epävirallisesta seksuaalikasvatuksesta. Tutkielmani osoitti, että kokemuksista on hankalaa tehdä yleistyksiä. Kuitenkin useissa tutkimuksissa nousi esiin samoja näkökulmia. Seuraavaksi tuon vielä yhteen mitä olen aiemmin todennut. Lopuksi esittelen johtopäätöksiäni ja jatkotutkimusidean.

Sateenkaarinuoret kokevat usein, ettei heitä osata kohdata aitoina itsenään. Koulussa vallitsee sukupuolta ja seksuaalisuutta rajoittavia käytäntöjä, jotka ovat osa jokapäiväistä koulua, rituaaleja ja tapoja. Koulun käytännöt pakottavat sateenkaarinuoria määrittämään itseään osana opetusta esimerkiksi sukupuolittuneiden liikuntatuntien valossa. Sateenkaarinuoret joutuvat kohtaamaan heteronormatiivisia asenteita osana koulupäiväänsä useissa tilanteissa. Tällaisia tilanteita ulkomailla on jo pelkästään koulupuvun pukeminen ja väärin pronomien käyttö. Myös koulun tilat on suunniteltu heteronormatiivisella olettamuksella kahden sukupuolen mukaan. Kahtiajako wc-tiloissa, pukuhuoneissa ja oppiaineissa voi tuntua sateenkaarinuorelle hyvinkin ahdistavalle. Erityisesti liikuntatunnit nousivat tutkimuksissa ilmi ongelmallisuutensa vuoksi. Liikuntatunteihin liittyy oleellisesti pukuhuoneet ja suihkut. Jo tässä tilanteessa sateenkaarinuori voi kokea joutuvansa ahtaalle. Lisäksi liikuntatunnit on usein jaettu tyttöjen ja poikien liikuntaan, jos näin ei ole voi jako tapahtua tunnin aikana. Liikuntatuntien aikana voi tulla vastaan heteronormatiivisia asenteita koskien oppilaan oletettua sukupuolta.

Sateenkaarinuoret kokevat usein vertaissuhteissaan syrjintää, haukkumista tai väkivaltaa, tai näiden pelkoa. Kuitenkin sateenkaarinuoret kertoivat myös vertaissuhteiden olevan merkityksellisiä tuen, vertaistuen ja tiedon jakamisen kannalta. Myös koulun henkilökunta on voinut osoittaa tukea sateenkaarinuorille. Koulumaailmassa vallitsee kuitenkin heteronormatiivinen asenneilmapiiri. Koulumaailma tunnistaa edelleen sukupuolen kahtiajakoiseksi. Tämä käy ilmi esimerkiksi taito- ja taideaineissa tai opettajien puheessa. Nämä asenteet voivat olla todella vahingollisia sateenkaarinuorille. Tutkimuksissa kävi kuitenkin ilmi, että asenteita on kuitenkin mahdollista muuttaa. Nuorten vapaa-ajan kulttuurit lasketaan myös osaksi koulumaailmaa. Nämä vapaa-ajan kulttuurit ilmenevät mm. osana välitunteja. Media yhtenä vapaa-ajan kulttuurin osa-alueena on sateenkaarinuorille usein

paikka, josta löytyy roolimalleja, samaistumispintaa ja tietoa. Mediassakin sateenkaarinuoret voivat törmätä syrjintään.

Tutkielmani tulokset osoittivat, etteivät nämä kokemukset ole yksiselitteisiä. Tulosten puitteissa tulin siihen johtopäätökseen, että kouluissa tulisi lisätä niin henkilökunnan, kuin oppilaiden tietoisuutta sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Mitä tietoisempia olemme moninaisuudesta, sitä helpompaa meidän on kohdata nuoria, jotka pohtivat seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen liittyviä asioita omassa elämässä. Lisäksi koulun rakenteiden, tilojen tai käytänteiden muuttaminen kohti sukupuolen moninaisuutta tiedostavaa ja hyväksyvää suuntaa auttaisi sateenkaarinuorien kouluhyvinvointia. Kuitenkin Nearyn (2018) tutkimuksessa todetaan, ettei koulun vessojen muuttaminen sukupuolineutraaliksi, koulupukujen muuttaminen tai poistaminen ole riittävä teko sukupuolen ja sukupuolijakojen poistamiseksi koulussa vallitsevista käytänteistä, asenteista ja tavoista. Tämän pointin varjolla voisikin pohtia mahdollisia jatkotutkimuksia.

Tutkielmani tuloksissa kävi ilmi, että sateenkaarinuorille seurustelusuhteet ovat harvinaisia ja usein ihastuminen voi aiheuttaa ristiriitaisia tunteita. Pohdinkin, että olisiko tähänkin mahdollisuus vaikuttaa koulun virallisella seksuaalikasvatuksella ja koulujen toimintakulttuurien kehittämällä kohti sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden tunnistamista ja tunnustamista. Koulussa heterosuhteiden julkituominen on hyväksyttävämpää, kuin sateenkaarisuhteiden ja sitä yleensä oletetaan sekä opettajilta, että oppilailta. Tästä syystä myös sateenkaariväestöön kuuluvien opettajien voi olla haastavaa tuoda omaa sukupuolisuuttaan tai seksuaalisuuttaan koulussa ilmi. Näin ollen sateenkaarinuoret eivät välttämättä koulumaailmassa kohtaa aikuista sateenkaariväestön edustajaa, eikä myöskään näe mallia sateenkaariväestön seurustelusuhteista.

Opettajat voivat tiedostamattaan jakaa mielessä oppilaat tyttöihin ja poikiin. Tällöin he voivat huomaamattaankin toistaa kaksijakoisia asenteita ja tapoja puheessaan ja toiminnassaan. Oikeiden pronomien ja nimien käyttö parantaa sateenkaarinuorten kouluhyvinvointia. Jo pelkästään tästä syystä omien asenteiden tiedostaminen olisi tärkeää. Suomessa tosin ei ole käytössä sukupuoleen viittaavia pronomineja ja tämä korostuikin kansainvälisessä tutkimuksessa.

Lehtosen (2013) mukaan viime vuosina sateenkaariväestöjen aseman parantaminen on ollut yhteiskunnallisen keskustelun tasolla nousussa esimerkiksi tasa-arvolain uudistamisen näkökulmasta. Myös Braggin ja kollegoiden (2018) tutkimuksessa nuoret näkivät yhteiskunnan

asenteissa muutoksen kohti suvaitsevaisempaa ilmapiiriä. Tästä syystä olisikin tärkeää keskittyä myös koulukontekstissa sellaisiin toimintamalleihin, jotka edistävät sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Lisäksi Gowenin (2014) tutkimuksessa käy ilmi, että sateenkaarinuoret näkisivätkin tärkeäksi kaikille yhteisen moninaisen seksuaalikasvatuksen, koska tieto sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta on hyödyksi myös heille, jotka eivät itseään sateenkaarinuriksi koe. Tällä yhteisellä moninaisella seksuaalikasvatuksella parannettaisiin muiden nuorten kykyä kohdata sateenkaarinuoria ja annettaisiin sateenkaarinuorille myönteisiä kokemuksia omasta identiteetistä (Gowen, 2014).

Braggin ja kollegoiden (2018) tutkimuksessa nuoret näkivät yhteiskunnan suunnan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta hyväksyvämpänä. Pohdin kuitenkin, onko tämä sateenkaarinuorten kokemus vai vain yleisesti nuorten? On hankalaa ja mahdotonta kertoa tai kuvata miltä toisesta tuntuu, saati miltä jostakin ihmisryhmästä tuntuu. Sateenkaarinuoret ovat kuitenkin yksilöitä ja kokemukset voivatkin olla hyvinkin erilaisia tai keskenään poikkeavia. Saavatko he oikeasti yhteiskunnalta hyväksyntää osakseen? Tai onko yhteiskunnan asenteet todella muuttuneet hyväksyvämpään suuntaan? Kuitenkin yhteiskunnan asenteet vaikuttavat myös sateenkaarinuorten läheisiin ja merkityksellisiin ihmissuhteisiin ja niillä on vaikutusta myös sateenkaarinuorten kokemuksiin.

Tutkielmaani tehdessä huomasin, että samat sateenkaarinuorten kokemukset korostuvat aiemmissa tutkimuksissa. Tutkimukset, joita olen käyttänyt aineistonani ovat suhteellisen tuoreita, ajankohtaisia ja vertaisarvioituja. Kuitenkin huomasin, että tutkimusten välillä on kulunut vuosia. Tästä huolimatta tutkimuksessa nuoret ovat nostaneet esiin kokemuksissaan samoja pointteja. Pohdinkin, että nyt voisi olla tärkeää alkaa pohtimaan kuinka näitä kokemuksia ja sateenkaarinuorten kouluhyvinvointia voitaisiin parantaa.

Minua kiinnostaisi jatkaa tutkielmaani jonkun tietyn kunnan koulujen tai tarkasti tarkastella tietyn koulun opettajien asenteita ja peilata niitä koulun oppilaiden kokemuksiin. Onko koulussa tilaa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudelle? Saavatko nuoret tarpeeksi tietoa ja tukea näihin aiheisiin liittyen? Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden tiedon saannin lisäksi on myös tärkeää, että nuorilla olisi luotettavia ihmisiä ympärillä tukemassa, jotta sukupuolen ja seksuaalisuuden käsittely olisi mahdollista. Tällaisia ihmisiä myös opettajat parhaimmillaan olisivat. Braggin ja kollegoiden (2018) tutkimus toteutettiin useassa koulussa ympäri Iso-Britanniaa. Eroja oli kaupunkikoulujen ja maalaiskoulujen välillä. Eroja löytyi asenteista, toimintatavoista ja ilmapiiiristä. Vastaavanlaista tutkimusta en löytänyt Suomesta,

joten eroja koulujen asenteiden ja seksuaalikasvatuksen välillä olisi mielenkiintoista tutkia myös Suomessa. Lisäksi voisi olla mielenkiintoista tutkia mitä opettajat tekevät sateenkaarinuorten aseman parantamiseksi tai millaisilla keinoilla heidän mielestään sateenkaarinuorten asemaa tai kouluhyvinvointia voitaisiin parantaa.

Lähteet

- Alanko, K. (2014a). Lesbo-, homo-, bi- ja transnuorten hyvinvointi ja perheiden tuki Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M., Känkänen, P., Muranen, P. & Wrede-Jäntti, M. (toim.), *Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL & Valtion nuorisosaian neuvottelukunta, 134–143. Haettu osoitteesta <https://www.julkari.fi/handle/10024/120384>
- Alanko, K. & Kaljunen, O. (2014b). *Mitä kuuluu sateenkaarinoorille Suomessa?* Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura.
- Bildjuschkin, K. & Malmberg, A. (2000). *Kerro meille seksistä nuorten seksuaalikasvatus*. Tammi
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. (2008). *Seksiä vaatteet päällä*. Tammi
- Bragg, S., Renold, E., Ringrose, J. & Jackson, K. (2018). “‘More Than Boy, Girl, Male, Female’: Exploring Young People’s Views on Gender Diversity within and Beyond School Contexts.” *Sex Education* 18 (4): 420–434. Haettu osoitteesta <https://doi.org/pc124152.oulu.fi:9443/10.1080/14681811.2018.1439373>
- Cacciatore, R. (2006). Lasten ja nuorten seksuaalisuus. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L. & Kaimola, K. (toim.), *Seksuaalisuus*. Kustannus Oy Duodecim
- Craig, S. L. & McInroy, L. (2014). You Can Form a Part of Yourself Online: The Influence of New Media on Identity Development and Coming Out for LGBTQ Youth. *Journal of gay & lesbian mental health*, 18(1), 95-109. Haettu osoitteesta <https://doi.org/10.1080/19359705.2013.777007>
- Fryer, D. R. (2012). *Thinking queerly: Race, sex, gender and the ethics of identity*. Paradigm.
- Gowen, L.K. (2014). *Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer and Questioning Youths’ Perspective of Inclusive School-Based Sexuality Education*. *Journal of sex Research* Vol.51 Issue 7, p788-88. Haettu osoitteesta <https://web-s-ebscobhost.com/pc124152.oulu.fi:9443/ehost/detail/detail?vid=7&sid=8782b4fd-08b0-4195-a5ac->

[4b903e574514%40redis&bdata=JnNpdGU9ZW hvc3QtbG12ZS ZzY29wZT1zaXRl#anch-
chor=AN0096920856-27&AN=96920856&db=asn](https://doi.org/10.1007/978-951-51-1034-3)

Lahelma, E., Linnanmäki, K., Palmu, T., Sunnari, V. & Lehtonen, J. (2011).

Sukupuolen haasteet peruskoulussa sekä luokan- ja aineenopettajan työssä. Teoksessa Lehtonen, J. (toim.), *Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen*. Helsingin yliopisto.

Lehtonen, I. (2015). *Vaiettu biseksuaalisuus*. Helsingin yliopisto. Haettu osoitteesta

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1034-3>

Lehtonen, J. (2003). *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa: Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Helsinki: Yliopistopaino :

Nuorisotutkimusverkosto. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/23431>

Lehtonen, J. (2013). *Sukupuolivähemmistöt koulussa – moninaisia tarinoita ja haastavia tutkimusvalintoja?*. SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti 1–2/2013. Haettu osoitteesta <https://journal.fi/sqs/article/view/50797>

Lepistö, J. (2008). Käsitöiden tekeminen ei vaadi tiettyä sukupuolta. Teoksessa Suotamo, M., Tainio, L., Palmu, T. & Tani, S. (toim.), *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*. PS-kustannus.

Karvinen, M. (2021). *Sateenkaari oppilaitoksessa. Opas sateenkaarevasta*

yhdenvertaisuudesta ja turvallisemmasta toimintakulttuurista. Seta Ry. Haettu osoitteesta [https://setary.sharepoint.com/Seta/fitiedostoalue/Oppaat-esitteet-
dokumentit/Sateenkaari_oppilaitoksessa_2021.pdf](https://setary.sharepoint.com/Seta/fitiedostoalue/Oppaat-esitteet-dokumentit/Sateenkaari_oppilaitoksessa_2021.pdf)

Maailman terveysjärjestö WHO, Euroopan aluetoimisto & BZga. (2010).

Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa – Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveyshoitoalan virnaomaisille ja asiantuntijoille. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Vastapaino Oy. Haettu osoitteesta [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-
6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Metsämuuronen, J. (2006). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Gummerus kirjapaino Oy

- McBride, R-S. & Neary, A. (2021). *Trans and gender diverse youth resisting cisnormativity in school*. *Gender and education*, 33:8, 1090-1107. Haettu osoitteesta <https://doi.org/10.1080/09540253.2021.1884201>
- McDonough, K. (2007) *The 'Futures' of Queer Children and the Common School Ideal* *Journal of Philosophy of Education* Vol. 41, No.4. Haettu osoitteesta <https://philpapers.org/archive/MCDTFO-4.pdf>
- Neary, A. (2018). New trans visibilities: Working the limits and possibilities of gender at school. *Sex education*, 18(4), 435-448. Haettu osoitteesta <https://doi.org/10.1080/14681811.2017.1419950>
- Nousiainen, S. (2020). *Sukupuoleen katsomatta: Kuinka kohdata monimuotoisuus*. Atena.
- Opetushallitus (2016). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Punamäki, L. (2013) Kaikki tytöt eivät kasva naisiksi. Teoksessa Saarikoski, A. ja Kovero, S. (toim.), *Älä olet. Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä*. Setä-julkaisuja 22
- Rossi, L. (2015). *Muuttuva sukupuoli: Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Gaudeamus.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Vaasan yliopisto. Haettu osoitteesta https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Suhonen, S. (2014). Sukupuolen määrittelyn käytännöt ja itsenään elämisen mahdollisuudet. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M., Känkänen, P., Muranen, P., Wrede-Jäntti, M. (toim.), *Nuoruus toisin sanoen*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisoasian neuvottelukunta, 178–187. Haettu osoitteesta <https://www.julkari.fi/handle/10024/120384>

- Suomi. Sisäasiainministeriö, Kankkunen, P., Harinen, P., Nivala, E. & Tapio, M. (2010). *Kuka ei kuulu joukkoon?: Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa*. Sisäasiainministeriö.
- Taavetti, R. (2015). *"Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä...": Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura
- Taavetti, R., Alanko, K., Noora, H., Lehtonen, J., & Palojärvi, I. (2020). Sateenkaareva nuoruus ja merkitykselliset ihmissuhteet. Teoksessa Lahti, A., Aarnio, K., Morning, A., & Kerppola, J. (toim.), *Perhe- ja lähisuhteet sateenkaaren alla*. Gaudeamus, 31-46
- Tainio, L., Palmu, T. & Ikävalko, E. (2010). Opettaja, oppilas ja koulun sukupuolittunut arki. Teoksessa Suotamo, M., Tainio, L., Palmu, T. & Tani, S.(toim.), *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa*. PS-kustannus.
- Tolonen, T., (2001). *Nuorten kulttuurit koulussa: ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Gaudeamus.
- Tuomi, J & Sarajärvi, A (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi (Uudistettu laitos)*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vilkka, H. (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. PS-kustannus.